

**Snåasen tjjelte /Snåsa kommune
Gielem nastedh**

Saksbeh. Hanne-Lena Wilks

**Uttalelse på høring NOU 2016:18
Hjertespråket - forslag til lovverk tiltak og ordninger for de samiske
språkene**

I dette høringsinnspillet legger vi vekt på sørsamiske spørsmål. Det er en naturlig avgrensning fra et sørsamisk ståsted.

Utvalgets grunnsyn er at alle samiske språk er likeverdige og likestilte språk. Situasjonen for samiske språk er varierende innenfor språkområdene for hvert enkelt språk, og kommunene har ulike utfordringer og behov. Det er positivt at utvalget ser at det er behov for å modernisere regelverket og tiltakene slik at de passer til dagens samfunn, og at det kan tas i bruk differensierte løsninger.aajege

Gielem nastedh er enig i at det nå er nødvendig å ta et krafttak for å bevare og vitalisere de samiske språkene. Alle de tre samiske språkene i Norge skal styrkes, utvikles og være levende språk i fremtiden. Alle språkene skal gis likeverdige utviklingsmuligheter. Men det er viktig å prioritere tiltak for å bevare og vitalisere sørsamisk, og det forutsetter derfor bevissthet og planlegging innenfor institusjoner og organisasjoner som arbeider for å fremme samiske språk og samisk kultur.

Utvalget peker på at sørsamisk står overfor utfordringer med å bygge opp en språklig infrastruktur, tilegne seg språklige domener innen media og offentlig ordskifte og å vitalisere sørsamisk som dagligspråk. Det har vært gode tendenser til vitalisering de siste tiårene med store forbedringer. Visjonen for språkutvikling i sørsamiske områder må fremdeles være at sørsamisk skal utvikles til et språk som kan brukes og blir brukt i alle livssituasjoner og alle deler av samfunnet.

Det samiske språkområdet

Språkutvalget foreslår at dagens forvaltningsområde foreslås endret, og utvidet med en inndeling av 3 kategorier:

- Språkbevaringskommuner
- Språkvitaliseringskommuner
- Storbykommuner med særlig ansvar for samiske språk

Utvalget foreslår at de ulike kategoriene skal ha differensierte forpliktelser som til sammen utgjør det samiske språkområdet. Gielem nastedh mener denne endringen er fornuftig, og den vil stemme bedre overens med dagens språksituasjonen og hvilke hensiktsmessige tiltak som må iverksettes for å styrke innenfor de ulike områdene.

Vi mener også det er fornuftig med en endring i innlemmelsesprosessen hvor både kommunene, Sametinget og staten kan ta initiativ til innlemmelse i det samiske språkforvaltningsområde. Med en slik endring tar man hensyn til utvikling av samisk språk, kultur og urfolks rettsvern.

Ansvar for samiske språk

Samiske språkressurssentre

Utvalget foreslår et tydeligere skille mellom politikk og språkforvaltning i Sametinget. Forslaget om språkressurssentre kan forstås som et virkemiddel for bedre fagutvikling og forvaltning.

Utvalget foreslår at det opprettes tre samiske språkressurssentre underlagt Sametinget; ett for hvert av de tre samiske språkene. Vi ser det er behov for et senter som har en koordinerende rolle og rådgiverfunksjon innen alle punkter som nevnes i høringen.

Ved utvikling av et sørsamisk språkressurssenter er det viktig for det sørsamiske området å etablere samarbeid opp mot de eksisterende sørsamiske fagmiljøene. En desentralisert modell kan være en løsning som alternativ til å samle fagkompetanse «under samme tak». Ett samisk språkressurssenter for *hele* det sørsamiske området kan fungere mot sin hensikt, hvor store deler av de sørsamiske språkbrukerne vil havne på skyggesiden og ikke få et likeverdig språktilbud. Det sørsamiske området strekker seg over et stort geografisk område, og den sørsamiske språkressursen er marginal. Ut fra dette må man samarbeide om språkressursene istedenfor å konkurrere om denne marginale ressursen.

De aktuelle fagmiljøene er de sørsamiske språksentrene som er Aajege, Gieleaernie og Gielem nastedh. I tillegg har man de sørsamiske ressurskolene som er i Hattfjelldal, Snåsa, Brekken og Grong samt Røros videregående skole sammen med Lohkemejarne i Elgå. Det er viktig å merke seg at det er enighet blant de sørsamiske ressurskolene om at fjernundervisningen skal ivaretas og koordineres av de sørsamiske ressurskolene, og bør derfor ikke overføres til et fremtidig sørsamisk språkressurssenter. Dette gode miljøet må ikke bygges ned, men heller styrkes. Samiske språksentra har ulike eiermodeller, også i dagens trøndelagsfylker. Etter 01012018 vil fylkene bli slått sammen til Trøndelag. Dette får som konsekvens at Trøndelag fylkeskommune blir medeier i Aajege (som ligger 30 mil fra Snåsa), men ikke i Gielem nastedh. Aajege eies i dag av Sør-Trøndelag fylkeskommune, Hedmark fylkeskommune og Røros kommune, er organisert under Sør-Trøndelag fylkeskommune og lokalisert ved Røros videregående skole som en egen avdeling. Aajege har offentlig grunnfinansiering både fra kommunalt, fylkeskommunalt og statlig nivå. Snåsen Tjielte er opptatt av at den nye fylkeskommunen er seg bevisst at det nye fylket har og skal ha to samiske språksentra, og at begge disse i faglig og språkpolitisk sammenheng skal ha samme fokus og oppfølging fra det regionale nivået uavhengig av formell eiermodell. Spørsmålet om hvordan en fremtidig organisering slik at dette kan ivaretas på likeverdig og enhetlig vis vil bli et tema som kommunen gjerne konsulterer Sametinget om.

For sørsamisk område er det stort behov for å drive aktiv språk- og terminologiutvikling. Vi mener at dette må bli en sentral arbeidsoppgave for et sørsamisk språkressurssenter i tillegg til oversetting, tolking og informasjonsarbeid. Dette må gjøres i nært samarbeid med sørsamiske fagmiljøer for å avdekke behov. Videre må dette arbeidet danne grunnlaget for forberedelse og vedtak i språkrådet.

Det er mange ubesvarte spørsmål om organisering, lokalisering, myndighet og om forholdet til de eksisterende forvaltningsnivåene og språksentrene. Det er viktig med god prosess slik at velfungerende ordninger kan videreføres.

Utvalget foreslår at Sametinget i tett og forpliktende dialog med kommuner og språkinstitusjoner utarbeider utviklingsprogrammer for de ulike språkene. Utvalget foreslår at alle kommuner må ha en plan for å styrke samisk språk og kultur i det kommunale tjenestetilbudet. Dette mener vi er et godt og nødvendig tiltak. Vi er også enige i at «Handlingsplan for samiske språk» må videreføres, og at Sametinget skal involveres i utvikling av tiltak.

Samiske språksentre

«Samiske språksentre er viktige samiske institusjoner i en rekke samiske lokalsamfunn. De bidrar til å styrke kompetansen i samisk språk og kultur, skaper språkarenaer, og kan virke identitetsskapende for den samiske befolkningen.»

Språksentrene arbeider aktivt med samisk språkutvikling i sine virkeområder. De skal øke bruken og synliggjøre språket i språksentrenes virkeområder. Dette gjøres ved å gjennomføre aktiviteter i forhold til innsendt og tildelt aktivitetsplan.

Evalueringen av samiske språksentre slår fast at språksentrene har vært viktige for å styrke bruken og kompetansen i samiske språk, og for å øke kunnskapen om samisk kultur i språksentrenes virkeområder. Den konkluderer også med at vi har et potensial for i enda høyere grad å bidra til at språket høres og synliggjøres, og at dette vil være en kontinuerlig prosess. Vi støtter derfor anbefalingen å sikre språksentrene en mer forutsigbar og stabil finansiering.

Samisk barnehagetilbud

Gielem nastedh er enige med utvalget i at samiskspråklige barnehager er det viktigste enkelttiltak for å sikre bevaring og vitalisering av samisk språk. Erfaringene med den sørsamiske barnehagen Suaja maanagierte i Snåsa viser at barnehagetilbud på samisk er det viktigste og mest treffsikre enkelttiltaket for å revitalisere samisk språk. Etter oppstart av denne barnehagen har de fleste elevene som starter på Áarjel-saemiej skuvle samisk som første språk.

Det er i dag manglende faglig kompetanse og forståelse i de fleste kommuner og barnehager. Vi vil derfor understreke og støtte om opp utvalgets forslag at alle kommuner skal ha plikt til å tilby et samiskspråklig barnehagetilbud etter en sterk språkmodell dersom foreldrene ønsker det. Dette vil bidra til større likhet, og ikke som nå være avhengig av foresattes initiativ, da det i dag ofte er foreldre/foresatte som må fremme barnets krav og interesser når det gjelder barnehage- og skoletilbud. Dette vil føre til en systematikk som sørger for at alle barn i alle kommuner har mulighet til å få et samisk barnehagetilbud.

Det er også viktig at det må tilrettelegges for norsk-svensk samarbeid, som åpner for at samiske barn i de respektive land kan benytte et samisk barnehagetilbud uavhengig av bosted. Videre kan samarbeide også bestå av utveksling og deling av samiskspråklig personell, kompetanse og pedagogisk materiell og felles samlinger og språkbud.

For å nå målet om sterke språkmodeller, er det vesentlig med virkemidler som sikrer barnehager og kommuner mulighet til å benytte flere språklærere enn minstekravet. Det er viktig at de ansatte i samiske barnehager skal beherske samisk, og at dette følges opp med nødvendig lov- og forskriftsarbeid, samt ressurser slik at dette etterleves. Utfordringen er mangel på fagpersonell. Det må løses gjennom flere ulike tiltak, hvor de viktigste er stimuleringstiltak i utdanningssystemet. Her er muntlige språkstudier viktig, hvor kommunikativ metode er utgangspunkt for opplæring.

Samiskopplæring i grunnskole og videregående skole

For å sikre fremtiden til det sørsamiske språket er skoler, i tillegg til barnehager, et av de viktigste tiltakene. Det er derfor viktig at grunnopplæring i samisk prioriteres, både med tanke på grunnskole og videregående skole.

Det er vesentlig at kommuner/ fylkeskommuner har plikt til å gi samiskspråklig opplæring i grunn- og videregående skole etter en sterk språkmodell dersom foreldrene ønsker det. Det er en belastning for foreldre å kjempe for samisk opplæring for sine barn. Ved å forplikte kommuner/ fylkeskommuner, vil det bli lettere å få etablert slik opplæring, og dette vil igjen føre til flere elever som får opplæringen sin i og på samisk. Dette vil være med på å sikre språkbærere i fremtiden.

Vi er enige med utvalgets forslag til tiltak, men vil spesielt legge vekt på følgende punkter hvor også eventuelle justeringer av tiltak beskrives:

- Retten til opplæring i samisk utenfor språkbevarings- og språkvitaliseringskommuner reduseres fra 10 til 3 elever.
- Retten til opplæring i samisk i videregående skole utvides til å omfatte også alle som har hatt opplæring i eller på samisk i grunnskolen.
- Innføring av eget fag «samisk kultur og historie» i språkvitaliseringskommuner og storbykommuner. Det vil føre til økt forståelse og kjennskap til samisk kultur, historie og språk hos den norske befolkningen.
- Viktig med en samisk profilskole i vitaliseringskommuner og storbykommuner. Det bør være en profilskole i grunnskolen, men også en profilskole for videregående opplæring i regionen. For sørsamisk område er Grong og Røros videregående skole aktuelle profilskoler for videregående skoles nivå.
- Elevene skal ha rett til samiskopplæring etter sterke tospråklige opplæringsmodeller. Dette må gjelde elever både med samiske som 1. og 2. språk.
- Spesielt viktig for sørsamisk område er at alle elever må få rett til deltakelse på samiske «språkbadssamlinger». Dette må inkludere alle elever, både de som har nær- og fjernundervisning samt samisk som 1. og 2. språk
- Framtidig fjernundervisning i sørsamisk skal organiseres og gjennomføres gjennom eksisterende opplæringsstrukturer i sørsamisk område. Dette innebærer at dagens sørsamiske ressurskoler på grunnskole- og videregående skoles nivå skal være tilbydere i opplæring av sørsamisk til alle samiske elever i respektive regioner – både nærundervisning ved egne skoler og fjernundervisning til andre skoler.
- Tilbydere av sørsamisk språkopplæring, dvs. sørsamiske ressurskoler på grunnskole og videregående skoles nivå, skal ha ansvaret for å gi tilbud om samiske språkbadssamlinger til elever i egen region. Samlingene er et supplement og et viktig

del av opplæringen i sørsamisk. Det er viktig at det ikke skilles mellom samiske elever som har fjernundervisning og klasseromsundervisning, men at tilbudet skal gjelde hele elevgruppen.

- Gielem nastedh ser det nødvendig at det finnes en overordnet statlig myndighet som har ansvaret for å ivareta de samiske elevenes rettigheter til samisk opplæring, gi nødvendig informasjon og sikre tilskuddsordningene til samisk språkopplæring.
- Det må gis rett til opplæring i flere enn ett samisk språk. Vi ser at flere barn vokser opp i familier med flere samiske språk, og det må derfor gis rett til opplæring i disse når de begynner i barnehage og skole. Dette gjelder også retten til språkbadsamlinger og hospiteringstilbud.

Utvalget foreslår at det skal bli lettere å samarbeide om språkopplæring på tvers av landegrensen mellom Norge og Sverige. Vi er enige i dette, og peker på at både elever, familier og lærere allerede krysser grensen.

Sørsamene er et lite folk, og sørsamisk er et lite språk som eksisterer uavhengig av landegrenser. Sørsamene arbeider og har familie på tvers av grensen. De nasjonale statsgrensene oppleves som hemmende i samisk sammenheng. Strukturelle forskjeller mellom landenes skoleverk gjør at dette ikke er så enkelt å få til i praksis. Det må være et nasjonalt ansvar å legge til rette for at slikt samarbeid om ressursene kan skje, med lokale myndigheter som medspillere. Det kreves en endring i lovverket som gjør det mulig å leve som ett folk over landegrensene. En slik praksis vil være med på å styrke det sørsamiske språket.

- Utvalget anbefaler at det etableres et nordisk samarbeid med fokus på å utvikle samiske læremidler.
- Utvalget anbefaler at det blir en gjennomgang av gjeldende regelverk for åndsverkloven, for å gjøre det lettere å dele samiske læremidler, læremateriell og digitale leksjoner.
- Utvalget mener det må tilrettelegges for et norsk-svensk samarbeid som åpner for at barn i begge land kan benytte felles sørsamiskspråklige opplæringstilbud, uavhengig av bosted.

Tre-språklighet

I tråd med økt mobilitet ser vi et økende antall barn og familier med to ulike samiske hjemmespråk. Vi mener at denne trespråkligheten er en ressurs for den enkelte og for samfunnet som helhet. Det er også en risiko for at ett av språkene blir tapere dersom eleven og hjemmet må velge opplæring i bare ett språk. Det samiske samfunnet har ikke råd til å miste aktive språkbrukere. Retten til undervisning i to samiske språk for ungdommer med to hjemmespråk må derfor sikres.

Det er viktig at alle samiskelever har rett til en helhetlig virkemiddelpakke hvor nærundervisning, fjernundervisning, hospitering og språkbadsamlinger er samordnet. Dette må gjelde også for de som ønsker å lese to samiske språk.

Det gis i dag opplæring i tre-språklighet både i grunnskole og i videregående skole i Nord-Trøndelag ut fra elevenes behov og ønsker for denne opplæringen. Dette finansieres i dag av velvilje i kommunen og fylkeskommunen. Kunnskapsdepartementet må derfor gjøre de nødvendige endringer i lov og forskrifter slik at elever får rett til opplæring i to samiske språk i de tilfellene hvor elevene har to samiske morsmål. Staten må gi kommunene og fylkene refusjon for opplæring av to samiske språk.

Voksenopplæring

Utvalget understreker statens ansvar for hele den sørsamiske opplæringen inklusive voksenopplæring. Det utdypes ikke nærmere hvordan voksenopplæringen kan styrkes og utvikles, og heller ikke hvem som har ansvaret. Dette må tydeliggjøres.

Gielem nastedh tilbyr voksenopplæring i dag i samarbeid med andre fagmiljø. Vi ser det som viktig at tilbudet om voksenopplæring legges til nærmiljøene slik at flest mulig har mulighet til å delta. Et alternativ kan være at språksentrene har ansvaret for voksenopplæringen, med mulighet for samarbeide med andre fagmiljø og ressurskoler. En forutsetning er at det blir faste bevilgninger for dette. I dag får språksentrene tildelt midler i forhold til innsendt og tildelt aktivitetsplan, og det blir for uforutsigbart i forhold til et voksenopplæringstilbud som bør være kontinuerlig.

Det overordnede målet for vitalisering av samisk språk må være at det samiske språket blir brukt på lik måte som andre språk. Målet må derfor være at så mange som mulig skal få styrke og utvikle sitt språk.

Ansatte i skoler og utdanningsinstitusjoner har anledning til studiepermisjon og studiehjemler for videreutdanning innen samisk språk. Denne ordningen bør utvides til også å gjelde ansatte i andre offentlige institusjoner. Spesielt bør ansatte i samiske institusjoner kunne være aktuelle brukere av en slik ordning.

I tillegg bør det finnes gode økonomiske ordninger for voksne som ikke er offentlig ansatte, men som ønsker å lære og styrke sitt samiske språk. Denne gruppen faller i dag utenfor, ofte av økonomiske årsaker.

Rekruttering av personale med kompetanse i sørsamisk språk og kultur

Vi ser at det er stort behov for, og konkurranse om, fagpersonell som har samisk språk- og kulturkompetanse. Vi er derfor enig med utvalget om at det er nødvendig å øke andelen samisktalende med fagkompetanse innenfor samtlige sektorer, og at det må være fokus på rekruttering av samiskspråklig kompetanse i alle virksomheter i sørsamisk område.

Vi er enige med utvalgets forslag til tiltak, men vil spesielt legge vekt på følgende punkter. Her beskrives også eventuelle justeringer av tiltak:

- Utvalget mener at kvalifiserte søkere med etterspurt samiskkunnskaper skal ha fortrinnsrett til offentlige organer innen «språkbevaringskommuner». Dette er like viktig i hele samisk språkforvaltningsområde, og må også gjelde tilsettinger i «språkvitaliseringskommuner» og «storbykommuner».
- Det er viktig at organisasjoner/institusjoner må ha fokus på rekruttering av samiskspråklig kompetanse.

- Vi ønsker et system med høyere lønn for fagutdannede med tilleggskunnskap i samisk språk.
- Ansatte i samisk språkforvaltningsområde bør ha rett til permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samiske språk og kultur. Dette er spesielt viktig i sørsamisk område der språkressursen er marginal.
- Vi er enige i at dersom sørsamisk skal kunne utvikles som et helhetlig samfunnsbærende språk, så er det behov for å sette inn spesielle ressurser på dette språket. Det bør etableres bachelor- og mastergradsutdanning i sørsamisk, og at disse studier utvikles sammen med utdanningsinstitusjoner på svensk side. Disse opplæringstilbudene bør etableres på permanent basis.
- Ordningen med «studiehjemler» for lærere som ønsker å studere samisk bør opprettholdes. Videre må ordningen utvides til å gjelde aktuelle lærere med samisk kompetanse, men som ønsker å ta formell pedagogisk utdanning. Like viktig er det at ordningen også utvides til barnehagesektoren for pedagogiske barnehagelærere eller fagarbeidere som ønsker å studere samisk.

Staten må sørge for å legge inn tilstrekkelige midler til kommuner og fylkeskommuner som har eller tar ansvar for samisk språk slik at det blir mulig å ha en aktiv politikk på lønns- og permisjonsområdet.

Samisk språkbruk i helse- og omsorgssektoren

Gïelem nastedh støtter utvalget i sin bekymring for at det er lite tilrettelegging for samisk språk- og kulturforståelse i helse- og omsorgssektoren, og særlig i sør- og lulesamisk område. Det er derfor stort behov for å styrke kompetansen i samiske språk og samisk kultur i helse- og omsorgssektoren. Vi ser svært positivt på at man innfører begrepet «samisk språk- og kulturtilpassede tjenester», da dette er meget relevant for sørsamisk område. Å bli forstått og å kunne kommunisere på et språk en forstår er viktig i møte med helsevesenet. Like viktig er det å møte noen i helsevesenet som har samisk kulturforståelse.

Vi er enige med utvalgets forslag til tiltak, men vil spesielt legge vekt på følgende punkter med beskrivelse av eventuelle justeringer av tiltak:

- Individuell rett til samisk språk- og kulturtilpassede tjenester er et svært viktig tiltak i sørsamisk område.
- Man må også ha rett til å bli betjent på samisk i språkbevaringskommuner og vitaliseringskommuner.
- For å styrke den psykiatriske tjenesten er det avgjørende med et større fagteam på sørsamisk område innenfor SANKS. Vi er enige med utvalget om at det bør opprettes kontorer både i Trondheim og Røros, og i tillegg bør dagens utekontor i Snåsa styrkes med et større fagteam.
- Vi støtter også forslaget om å legge til rette for å tilby konsultasjon med samisk helsepersonell gjennom fjernkonsultasjon (telematikk).

Samisk språkbruk i justissektoren

Gïelem nastedh foreslår at man på samme måte som for helse- og omsorgssektoren, også innfører begrepet «samisk språk- og kulturtilpassede tjenester» også i jussektoren. I sørsamisk område er det gjennomført utallige rettssaker i forhold til rettigheter de siste par hundre årene,

og utfallene av disse sakene viser helt klart en mangel på kunnskaper innenfor sørsamisk språk og kultur innenfor rettssystemet.

Gielem nastedh foreslår at det innføres følgende tiltak:

- En individuell rett til samisk språk- og kulturtilpassede tjenester i jussektoren i samiske områder.
- Et krav om at rettsinstanser som behandler «samiske saker» skal inneha samisk språk- og kulturkunnskap.

Samiske stedsnavn

I sørsamisk område er det fortsatt mye ugjort i forhold til kartlegging og dokumentasjon av tradisjonelle samiske stedsnavn. Det er derfor viktig å legge til rette virkemidler slik at man kan opprettholde dette arbeidet. Slik situasjonen er i dag har Sametinget endret sin virkemiddelbruk slik at samiske språksentra ikke kan søke prosjekter for å arbeide med samiske stedsnavn. Dette har ført til en svært uheldig situasjon for det sørsamiske område, da det er språksentret som innehar den språklige kompetansen for å arbeide innenfor dette feltet. Det er derfor svært viktig at man endrer virkemidlene slik at dette arbeidet kan videreføres i sørsamisk område. Ellers er vi enige i de tiltakene som foreslås i meldingen.

Hanne-Lena Wilks

Biejjeladtje ávhtege gielejarngešne/ Daglig leder språksenteret